

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Bc. Kristýna Kráčalíková

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Geografie pro vzdělávání

Tematika alkoholismu v cyklu Rougon-Macquart

Olomouc 2023

Bc. Kristýna Kráčalíková

Prohlašuji, že tuto bakalářskou práci jsem zpracovala sama za použití uvedené literatury.

V Olomouci dne 30. 3. 2023

.....

Bc. Kristýna Kráčalíková

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za odbornou pomoc, vedení práce a věnovaný čas. Dále bych chtěla vyjádřit poděkování svým dětem a manželovi za trpělivost a podporu, kterou mi věnovali po celou dobu studia.

Jméno a příjmení:	Kristýna Kráčalíková
Katedra:	Českého jazyka
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Tematika alkoholismu v cyklu Rougon-Macquart
Název v angličtině:	Theme of alcoholism in the cycle Rougon-Macquart
Anotace práce:	Tato bakalářská práce předkládá problematiku alkoholismu a alkoholu v tvorbě spisovatele Émila Zoly. V úvodní části je pozornost zaměřena na život autora a možné události, které měly vliv na jeho naturalistickou tvorbu, nechybí popis naturalistického směru a popis cyklu Rougon-Macquart jako celku. Teoretická část se také zabývá problematikou alkoholu a alkoholismu z pohledu dnešní odborné lékařské péče. V další části je pak řešena konfrontace jednotlivých prvků alkoholu jako společensky přijatelného fenoménu Zolovy tvorby a prvků alkoholismu jako projevů závislosti v románovém cyklu Rougon-Macquart.
Klíčová slova:	Émile Zola, Rougon-Macquart, Člověk bestie, Germinal, Nana, Zabiják, naturalismus, alkoholismus
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis presents the theme of social drinking and alcoholism in a set of novels by Émile Zola. The introduction focuses on Zola's life and possible formative influences of his life events upon his naturalistic writings. The Rougon-Macquart cycle is described as a whole. The theoretical background to the thesis also describes the theme social drinking as opposed to alcohol addiction from the viewpoint of modern medicine. The practical part of the thesis provides an exemplification and a confrontation of social drinking and alcoholism as an addiction as depicted by Émile Zola in the Rougon-Macquart cycle.
Klíčová slova v angličtině:	Émile Zola, Rougon-Macquart, The Beast Within, Germinal, Nana, L'Assommoir, naturalism, alcoholism
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	37 stran
Jazyk práce:	CZ

Obsah	
SLOVO ÚVODEM.....	5
1. ALKOHOL A ALKOHOLISMUS.....	7
2. CYKLUS ROUGON-MACQUART.....	11
3. PROBLEMATIKA ALKOHOLISMU A UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU V CYKLU ROUGON-MACQUART.....	17
3.1 Vybrané prvky alkoholismu v cyklu.....	18
3.1.1 Zabiják.....	18
3.1.2 Člověk bestie.....	26
3.1.3 Germinal.....	28
3.1.4 Nana.....	31
SLOVO ZÁVĚREM.....	34
POUŽITÉ ZDROJE.....	36

SLOVO ÚVODEM

Pro tuto bakalářskou práci bylo zvoleno téma, které je i v dnešní době kontroverzní a v široké veřejnosti, napříč celou společností, budí rozporuplné ohlasy. Zatímco dnešní doba se vyznačuje vědeckým přístupem, kritickým myšlením ve všech aspektech života člověka, v 19. století tomu tak úplně nebylo. Docházelo k postupnému rozvoji lékařství a po malých krůčcích se upouštělo od středověkého způsobu léčení a naprosté oddanosti člověka do rukou božích. Lékařská věda tak získávala v životě běžného člověka čím dál větší důvěru v možnost zlepšení zdravotního stavu jedince. V mnohých ohledech se tak ocitáme na základech vědeckých poznatků implementovaných do běžného života.

Lidé v 19. století jsou však stále velmi opatrní, do nemocnic chodí opravdu pouze v případech životu nebezpečných, a mnohdy i přesto raději zůstanou v domácí péči, která však následně končí smrtí člověka.

V období dospívání jsem byla fascinována prózou, která byla napsána v tomto pokrokovém období. První pak hrála díla autora Émila Zoly. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla zaměřit se právě na své dodnes oblíbené 19. století.

Émile Zola se ve svých dílech zabýval tematikou společnosti ve všech jejích vrstvách a problémech, které s sebou život v dané společenské vrstvě nesl. Podařilo se mu tak reálně popsat tehdejší život, který mnohdy dokázal vykreslit až dekadentně. Díky tomu však máme celkem pravdivý obraz dřívějšího světa bez všemožných příkras, jako tomu bylo například v období rozkvětu romantismu.

Zola ke své práci přistupoval vědecky. Dříve, než začal zpracovávat cyklus Rougon-Macquart, inspiroval se v tehdy rozvíjených lékařských oborech, především pak v genetice a neurologii. Poznatky genetiky využil ve své tvorbě pro popis přenosu psychických poruch mezi jedinci rodiny a poznatky neurologie využil pro románové zpracování života alkoholika, který své sklony k pití předává dále svým potomkům.

V dnešní době jsou projevy alkoholismu vcelku známé. V 19. století tomu tak nebylo. Zola se proto rozhodl vykreslit projevy úpadku člověka zmítaného dennodenním alkoholovým oparem v běhu života. Zároveň se však věrně zaměřil i na blízké okolí takového jedince se všemi dopady na jeho další život a strasti, který si s sebou nese do života člověk blízký alkoholikovi.

Cyklus Rougon-Macquart je koncipován jako strom rodiny, která si nese rozpoutané chťiče, jež nejsou geneticky příbuzní schopní ovládat a plně jim propadají. Fyziologicky tak

představuje cyklus rodiny Rougon-Macquart pomalý sled nervových a tělesných úkazů, které se v rodině projevují jako následek prvotní poruchy (Zola, 1959).

Zola, který popsal život různých společenských vrstev od dělníka až po aristokracii a rostoucí buržoazii, ve své době způsobil velký poprask a pohoršení reálným vykreslením stavu věcí v lidském životě. Po vydání *Zabijáka* se rázem stal nejčtenějším spisovatelem své doby. Mimo jiné mu to zajistilo potřebný příjem, který byl do té doby velmi omezený.

Cílem této práce je konfrontovat jednotlivé prvky alkoholismu a jednotlivé prvky alkoholu jako společensky přijatelné součásti každodenního života. Zaměřujeme se na jednotlivé scény, které chápeme jako projevy alkoholismu a zároveň interpretujeme užívání alkoholu, které však není chápáno jako projev závislosti.

Pro správné pochopení je práce rozčleněna do několika částí, kde zpočátku zaměřujeme pozornost na alkohol ve společnosti přijatelný, popisujeme vývoj užívání alkoholu ve společnosti napříč historií a zároveň se zaměřujeme na možné vlivy vzniku alkoholismu jako závislosti. Pro lepší pochopení člověka se závislostí zčásti uvádíme také dva světoznámé literární autory, kteří během života propadli alkoholismu. Práce je také zaměřena na vývoj vzniku alkoholismu u člověka, a proto popisujeme fyzické i psychické projevy, jež s sebou tato závislost nese.

Vzhledem k šíři problematiky cyklu Rougon-Macquart se zaměřujeme na tento cyklus v kontextu tvorby naturalismu během druhého francouzského císařství. Stěžejní část této práce je pak věnována konkrétním analýzám a interpretacím užívání alkoholu jako součásti společenských setkání a prvkům alkoholismu jako závislostním projevům u člověka i ve společnosti.

1. ALKOHOL A ALKOHOLISMUS

Alkohol jako droga provází lidstvo už poměrně dlouhou dobu. Podle historicky doložených pramenů bylo užíváno víno a pivo už 6 400 př. n. l. Lidé byli postupem času schopni vyrobit čím dál silnější alkoholové nápoje. To vedlo k sestrojení destilačního stroje. (Shapiro, 2005) Alkohol byl v dřívější době hojně přidáván do různých lékařských tinktur na nejrůznější zdravotní potíže. Mnohdy se tak stávalo, že lidé začali být na malé dávce alkoholu závislí právě kvůli užívání těchto léčebných přípravků.

Už při stavbě pyramid v Egyptě byl dělníkům na každý den zajištěn příděl piva, mnohdy i několik litrů. Toto pivo však zdaleka nemělo takovou podobu a chuť, jako je známe dnes. Bylo poměrně husté, vazké a mělo vysoký obsah cukru. Po požití takového nápoje dělníci přestali mít hlad a byli schopni pracovat. (Šedivý, Válková, 1988)

Příčiny vzniku alkoholismu jsou ve většině případů multifaktoriální – biologické, sociální, psychologické. Tradičně jsou příčiny vzniku objasňovány na základě těchto teorií:

- Genetické predispozice – nelze s jistotou říci, zda existuje genetická informace předávaná rodiči, která jedince vede k alkoholismu. Je však prokázáno, že poruchy nevznikají jen na základě genetické predispozice, ale vždy zde hraje významnou roli i sociální prostředí. Jak uvádí adiktologové Fischer a Škoda: „*Je prokázáno, že u jedinců, kde je otec alkoholik, je pravděpodobnost vzniku alkoholismu 10x vyšší! Potomci alkoholiků tak mají 10x vyšší pravděpodobnost, že se alkoholiky stanou také. Je tedy zřejmé, že dědičnost s sebou nese vliv na vztah k alkoholu.*“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 96)
- Biologické faktory – Jedinec si po požití alkoholu navozuje příjemné pocity, kdy při závislosti nepocituje kocovinu. Následně tak člověk snese čím dál větší množství alkoholu, aniž by u sebe pozoroval následnou kocovinu při střízlivění.
- Psychologické faktory – Po požití alkoholu se mění uvažování, schopnost vyhodnotit situaci a je ovlivněno emocionální ladění. Chování člověka se tak zásadně mění, velice často se setkáváme se ztrátou sebekontroly, přičemž se oslabují volní vlastnosti. „*Vysoké riziko vzniku závislosti na psychoaktivních látkách mají osoby depresivní, s vysokou mírou neuroticizmu, sociální nonkonformity, zatvrzelosti, u žen pak i osoby s vysokou mírou extroverze.*“ (Fischer, Škoda, 2009, s. 97)

Výše uvedené faktory je však nutné vždy brát jako souběžně působící v sociálním prostředí a nelze je nikdy naprosto separovat. Závislost jedince na alkoholu má fatální

dopady na jeho sociální kontakty. Jedinec tak ztrácí původní známé a přátele a nahrazuje je jinými, kteří mají stejný zájem jako on – alkohol.

Jedním ze známých literátů, kteří alkoholu propadli, je i J. London. Ten sám pak sepsal své vzpomínky na setkání s alkoholem již v útlém věku: „*Bylo mi pět let, když jsem se poprvé opil. Byl tenkrát horký den a tatínek oral na poli. Z domova mě poslali – bylo to asi půl míle cesty –, abych mu donesl džbán piva.*“ (London, 2002, s. 1)

I Jaroslav Hašek patří k literátům, kteří propadli alkoholu. Vzpomínky na poslední Haškovy chvíle pak po letech sepsal jeho blízký přítel Emil Artur Longen. Ten uvádí, že vlivem pití alkoholu Hašek ke konci výrazně ztučněl, otékaly mu nohy a špatně se mu chodilo: „*Na Nový rok se Haškovi přitížilo, ale vědomí neztrácel. V předvečer svého skonu zašeptal: „Nikdy jsem nevěřil, že se tak těžce umírá.“*“ (Longen, 1928. s. 267)

Existuje velmi široké spektrum definic alkoholismu. Termín alkoholismus poprvé použil švédský lékař Magnus Huss v roce 1849. Tento termín byl pak používán jako zastřešující pojem pro somatické poruchy spojené s abúzem alkoholu. Doktor Magnus už v té době neodmítal myšlenku, že příliš častá konzumace alkoholu může způsobit i řadu duševních poruch. (Sournia, 1999)

Další definice už je z doby nám blízké a uvádí ji odborníci zabývající se touto problematikou. Ti uvádí, že alkoholismus můžeme definovat jako nadměrné, pravidelné a dlouhodobé požívání alkoholických nápojů. Jedinec se tak stává psychicky a fyzicky závislým na jeho požívání. (Šedivý, Válková, 1988)

Jak už bylo řečeno, pravidelným příjmem, byť i malého množství alkoholu, vzniká závislost. Ta se postupně stane dominujícím hybatelem potřeb člověka. Vyvine se závislost jak somatická, tak psychická.

Projevy nemoci jsou klasifikovány na úrovni Mezinárodní klasifikace nemocí MKN-10. Tato klasifikace vznikla na popud Světové zdravotnické organizace. Definice závislosti zde vypadá následovně: „*Syndrom závislosti (statistický kód Flx.2, kde se místo desetinné tečky udává látka): je to skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž má užívání nějaké látky nebo třídy látek u daného jedince mnohem větší přednost před jiným jednáním, kterého si cenil více. Centrální popisnou charakteristikou syndromu závislosti je touha (často silná, někdy přemáhající) brát psychoaktivní látky (které mohou, avšak nemusí být lékařsky předepsány), alkohol nebo tabák.*“ (Nešpor, 2018, s. 17–18).

Vlivem závislosti ztrácí alkoholik kontrolu nad svým životem a veškerou svobodu nahrazuje bažením. Závislý má neustálou potřebu navodit si příjemné pocity, které způsobuje

návyková látka. Tato potřeba se neustále zvyšuje už od malých pravidelných (i nepravidelných) dávek. Osoba je postupně ochotna opatřit si látku i trestnou činností, čímž ztrácí přehled o realitě, nic jiného už ji nezajímá. Velmi často zde můžeme pozorovat neschopnost jedince přiznat si, že se již jedná o problém, potřebu a závislost. Vcelku lze pak závislost definovat jako stav spojený s neovladatelným bažením. (Nešpor, 2018)

Závislost pak potvrzujeme, pokud se během jednoho roku objeví tři a více níže uvedených projevů:

- velká touha užít návykovou látku,
- následné užívání látky i přes zjevně škodlivé účinky,
- problémy se sebeovládáním po požití látky,
- zanedbávání ostatních povinností z důvodu potřeby získat látku,
- zvyšující se spotřeba látky, na které je jedinec závislý,
- snížení fyzických a psychických příznaků při požití návykové látky (Nešpor, 2018).

Vlivem alkoholismu dochází u člověka k sociální exkluzi, to s sebou následně nese sociální stigma, kdy je jedinec všeobecně znám ve společnosti jako alkoholik. Postupně je mu tak i společností do určité míry znemožněn návrat k běžnému fungování, protože ostatní se jej straní. Následky pak bývají fatální. Člověk postupně ztrácí rodinu, přátele. Zpravidla pak přichází o zaměstnání a své sociální zázemí.

Projevy závislosti na alkoholu se vyskytují jak v somatické, tak i psychické rovině. Mezi somatické patří především poškození jater, vznik diabetu, žloutenka, žaludeční vředy, jícnové varixy, nádorová onemocnění, srdeční arytmie a selhání srdce.

U psychických poruch je důležité odlišit poruchy nastalé následně po požití alkoholu od poruch při dlouhodobém užívání. K poruchám, které nastávají bezprostředně po požití alkoholu, řadíme ztrátu orientace v prostoru a čase, ztrátu schopnosti vyjadřování, vyšší nebo naopak nižší schopnost navazovat sociální kontakty, snížení zábrán při sexuálním chování.

Vlivem dlouhodobého pití alkoholu dochází k poškození mozku, tzv. mozkové atrofii. Mezi psychické poruchy dlouhodobého rázu při závislosti na alkoholu řadíme alkoholickou epilepsii, demenci, paranoidní psychózu, halucinogenní stavy, akutní hemoragickou příhodu mozkovou.

Následně se pak mění osobnost člověka, přibývá agresivního chování, vztahovačnosti. Jedinec cítí brnění končetin, pocity chladu. Pokud v této fázi jedinec úplně vysadí svoji obvyklou denní dávku alkoholu, dochází ke vzniku životu nebezpečného stavu

deliria tremens. Ten se projevuje výrazným třesem celého organismu, vysokými teplotami, halucinací bez možnosti orientace v prostoru a čase. Jedinec nepoznává své blízké (Janíková, 2017).

2. CYKLUS ROUGON-MACQUART

Tato část je věnována autoru cyklu Rougon-Macquart a zabývá se jak samotným životem autora, tak okolnostmi a osobami tehdejší doby, které měly vliv na autorovu tvorbu. Další část je pak orientována na naturalismus, směr, který dominuje Zolově tvorbě a který tehdy udával cestu tvorby spisovatelů. Při charakteristice autora a dobových okolností nesmíme zapomenout na kulturně-historický kontext 19. století, kdy se Francie zmítala na pomezí mezi republikou a císařstvím. Zároveň se zabýváme i novými společenskými vrstvami, které v 19. století vznikly a které si v tomto období teprve hledaly své místo ve společnosti. Nakonec se věnujeme cyklu Rougon-Macquart, kde se zaměříme především na zkoumaný jev alkoholu a alkoholismu v Zolově próze.

Pokud se chceme zabývat literárním dílem, nesmíme opomenout osobnost autora, která je spolu s vlivem okolí zásadním a hlavním faktorem literárního počínu.

Émil Zola se narodil 2. 4. 1840 otci Francoisovi Zolovi, který byl stavební inženýr původem z Itálie. V době chlapčova mládí pracoval na jihovýchodě Francie na stavbě zavodňovacího kanálu v Aix-en-Provence, kanál dnes nese otcovo jméno. (Barbusse, 1933) Otec zemřel, když bylo Émilovi 7 let a dvojčlenná rodina tak zůstala téměř bez prostředků. Zola pak ve 12 letech nastupuje ke studiu na lyceum Aix-en-Provence, kde se také zrodí celoživotní přátelství s malířem Paulem Cézannem. Spisovatel se v roce 1858 stěhuje do Paříže, kde pokračuje ve studiu na lyceu Svatého Ludvíka, v té době dosahuje 18 let a ve studiu se mu příliš nedaří. Zde se také pokouší dvakrát neúspěšně složit maturitní zkoušky. Émile si je vědom finanční zátěže, kterou znamená pro svoji matku, jež ho musí živit, a tak ač nerad, přijímá místo u celního úřadu v docích, které mu zajistí známý jeho zemřelého otce. Zde však dlouho nevydrží a přijímá místo skladače knih v nakladatelství Hachette, kde přichází do styku s významnými spisovateli tehdejší doby jako Tainem, Durantym a vydává zde své první články, které však nemají valnou odezvu. Zola byl velký obdivovatel bratří Goucourtů. V jejich dílech lze najít prvopočátky naturalismu (Zola, 1956, s. 425).

Za Zolovo první významnější dílo je tak považován román Tereza Raquinová z roku 1868, kde jsou již prvky naturalismu patrné. Roku 1868 se pak pouští do nelehkého úkolu sepsat studium jedné rodiny za druhého císařství. Od té doby pak vydává v průměru jednu knihu ročně. Od 7. svazku, konkrétně L'Assommoir – tedy Zabijáka, strmě stoupá jeho popularita u čtenářů navzdory mnohým skandálům, jež jeho knihy způsobovaly ve čtenářské obci.

Zola působil na ostatní literáty jako jejich učitel. Také proto se v jeho okruhu postupně utvořila literární škola. Jeho následovníci se spolu s ním scházeli ve venkovském domě v Médanu. Tvorba těchto umělců pak byla zaměřena především na naturalismus. Mezi Zolovy následovníky patřil především Paul Alexis, do jehož naturalistické tvorby spadá především dokumentární román (Konec Lucie Pellegrinové). Émile Zola však tímto počinem svého žáka nebyl nikterak nadšen. (Šrámek, 1997)

Dalším následovníkem je Émile Hennequin se svým dílem *La Critique scientifique* (Vědecká kritika) vydaným v roce 1888. Tato kritika zkoumá umělecké dílo jako „znak“ vyjadřující osobnost autora, duchovní dimenzi doby a duch francouzského národa.

V neposlední řadě pak k Médanské škole řadíme i Guye de Maupassanta. Ten dokonce debutoval ve vydání sbírky Médanských večerů svojí slavnou povídkou Kulička. Jak už bylo řečeno, vrcholem tvorby Médanské školy bylo vydání sbírky zvané Médanské večery.

V roce 1888 však dochází k rozkolu mezi učitelem a jeho žáky z důvodu přehánění v Zolově tvorbě. Důsledkem tohoto rozkolu je Manifest pěti, vydaný jeho žáky. (Šrámek, 1997, s. 194)

Émil Zola byl svými čtenáři vnímán jako člověk, který je hrubý a morálku doby vnímá určitým způsobem pokriveně. Čtenáři tak soudili na základě obsahu jeho knih a barvitého líčení scenerie tehdejší doby. Díky této schopnosti však autor nastavil zrcadlo tehdejší společnosti a ta se, celkem pochopitelně, cítila pohoršena hrubou realitou. Pravdou však je, že byl spravedlivý člověk s hlubokými morálními zásadami. Ve svém životě se řídil pouze pravdou, což dokládá jeho postoj k Dreyfusově aféře. Ta byla ve Francii považována za významný politický skandál, který začal odsouzením důstojníka židovského původu Alfreda Dreyfusa za účast na špionáži a následně pak za vlastizradu. Obžaloba vinila důstojníka z předání tajných dokumentů německému velvyslanectví. Dreyfus však tuto skutečnost od začátku popíral. Důkazy proti němu byly pravděpodobně zfalšované. Soudním procesem byl pak důstojník odsouzen k doživotním galejím na Ďábelských ostrovech. Ty v té době sloužily jako trestnice pro těžké zločince. Věznice byla známá krutými podmínkami, které byly samozřejmě doplněny nucenými pracemi, které nezřídka končily trestancovou smrtí.

V roce 1896 se však objevily nové skutečnosti, které popřely Dreyfusovu vinu, armáda však veškerá pochybení popřela a Dreyfus zůstával nadále vězněn. Tato skutečnost velmi pobouřila Zolu, který následně napsal otevřený dopis prezidentu republiky, který uveřejnil v časopise *L'Aurore* pod názvem *Žaluji (J'accuse)*. Po vydání článku byl však Zola

odsouzen do vězení na dobu jednoho roku a k pokutě 3 000 franků. Z toho důvodu pak odcestoval do exilu v Londýně. Nový proces, který už byl patrně nucen reagovat na nové skutečnosti, odsoudil Dreyfuse k 10 letům vězení. Dreyfus nakonec získal prezidentskou milost. Ta však přišla až po Zolově smrti. Panují názory, zda nebyl Zola zabit úmyslně, právě na základě své role v Dreyfusově aféře. Důkazy pro to však nebyly nikdy získány, jedná se pouze o domněnku.

O této aféře lze najít zmínky i v našem dobovém tisku, kde se jasně uvádí: „*Zola veřejně vyčetl Esterházyovým soudcům, že se dopustili zločinu, nesoudili dle svého svědomí, nýbrž na rozkaz, soudili falešně, vědomě odsoudili nevinného člověka. Pro toto nařknutí Zola pohnán. Ne, aby byl trestán, ale aby měl příležitost obvinění doložit. Měl podati důkazy.*“ (Osvěta, 1898, s. 380)

V periodiku Lumír také nalézáme vzpomínku O. Theera, který byl přítomný v Paříži ve dnech, kdy Zola zemřel, na okolnosti jeho smrti. Uvádí: „*Nepřiznají, že se Zola zavraždil z ošklivosti, poněvadž s nimi obcoval... Zním dobře spodní proudy Dreyfusovy affairy. Vždyť před processem Židé vyslali ke mně své delegáty, aby mne přesvědčili o nevinosti vězně na Ďáblově ostrově, a když jsem to zamítl, šli k Drancouis Coppéovi, který jim také nešel na lep. Pak teprve se vrhli na Zolu, který, jak se domnívám, spíše z touhy, aby mohl přidati nové vítězné znamení na svou přílbu než z pravého zájmu – neboť po celý život dovedl si dělat ohromnou reklamu – přijal úkol rehabilitovati Dreyfussa.*“ (Lumír, 1902–1903, s. 26).

Jak už bylo řečeno, Émile Zola se inspiroval v moderní lékařské vědě u Clauda Bernarda a Prospera Lucase. Claude Bernard byl význačný francouzský lékař a fyziolog, který se zasloužil o objevení glykogenu v játrech, o objevení procesu vazby oxidu uhelnatého na hemoglobin a dalších fyziologických i patologických procesů v lidském těle.

Pro tuto práci je však nejpodstatnější jeho studium nervového systému u alkoholiků, včetně procesů, které nastávají při deliriu tremens.

Bernard si byl vědom svého vlivu na Zolovu tvorbu a jasně poukazuje na fakt, že jakýsi vztah mezi vědou a uměním existuje. Problém je ovšem v tom, že umění má naprostou volnost tvůrce, kdežto práce vědce je vázána přísnou objektivní realitou světa, jehož zákony vědec objevuje, nikdy však netvoří (Poupa, 1967, s. 90).

Druhým lékařem, který se stal pro Zolu vzorem v jeho tvorbě byl Prosper Lucas. Ten se zabýval studiem dědičnosti. V letech 1847–1850 vydal dílo Filozofické a fyziologické pojednání o dědičnosti zdraví a nemoci nervového systému. U nás se jím pak zabýval časopis Život, který uvádí: „*Postižený je předurčen stát se obětí dědičnosti až do samého konce pod*

nepřemožitelným řízením osudu, jenž ho chce odsoudit k smrti. Jde tak o zdánlivě zdravé osoby, mající však některé duševně choré předky. Do nějakých třiceti čtyřiceti let zdánlivě zdravý stav se náhle bez zřejmého důvodu vlivem duševní choroby zlomí (fenomén přeskočků).“ (Vacek, 2006, s. 95–101) Z výše uvedeného je patrné, že tyto poznatky Zola využil ve své tvorbě.

Jak už bylo řečeno, Zola byl svými čtenáři považován za zakladatele naturalismu. Kolébkou tohoto literárního směru je tak Francie šedesátých let 19. století, kdy se ocitá na prahu Třetí republiky. Naturalismus vznikl jako odnož realismu, který reagoval na postupný patos romantismu a svou pozornost zaměřuje na reálné aspekty života člověka. Průmyslová revoluce, jež byla v plném rozpuku právě v období vzniku naturalismu, dala obyčejnému člověku víru v lepší život jedinců a dalších generací. Obyčejný člověk, stěhující se z venkova do města, jako je tomu v *Zabijáku*, se však šťastného konce obvykle nedočká. Je tak postupně nucen přijmout nepěkné postavení v životě a smiřuje se s nemožností změny osudu, který jej nutně ve městě a v továrnách čeká. (Šrámek, 1997) Jak Zola píše v *Zabijáku*: „*Goujetovi to ponaučení stačilo a od té doby už nepil nikdy přes míru, i když měl víno docela rád, protože dělník víno potřebuje.*“ (Zola, 1969). Je tedy patrné, že aby člověk v 19. století unesl tíhu své doby, mnohdy obrátil svoji pozornost k alkoholu a utekl tak před krutostí vlastního osudu a všedních dní.

O Zolově naturalismu lze najít články i v českých novinách té doby, které uvádějí: „*O Zolovi napsal Ferdinand Schulz do Osvěty výborné pojednání, v němž po zásluze posoudil jeho senační romány a jeho »nový směr«.* Že tím vykonal literární čin, který mu vždycky bude ke cti, to nyní dosvědčí také mnohý z těch, kteří se tehdy na něj zle čepeřili. *Epidemie Zolovského »realismu« a »naturalismu« nemohla ovšem minouti, a potrvála u nás hezkých pár let. Byl to čas literárních Bruncvíkův, kteří, zdvíhajíce meč, volali: »Každý, kdo v Čechách nepíše jako Zola, ať se na vrbě pověsí!«*“ (Osvěta, 1898, s. 379)

Surový naturalismus vzbuzoval mnohé vášně už ve své době. I u nás nalzáme mnoho článků, které se zabývají touto problematikou a které se snaží vysvětlit, jak je možné, že nový směr způsobuje takové vášně. Mezi mnoha články pak vybíráme tento:

„*Vůbec není naturalismus žádnou vymožeností novofrancouzskou, nýbrž bývá v literatuře stálým kvasem více méně vynikajícím, ovšem ve tvarech měnících se podle zevnějších okolností doby. Byl ve středověku zrovna tak jako ve starověku, ano býval a bývá přímo výmluvnou ohláškou nevypěstlosti a prvotin uměleckých.*“ (Osvěta, 1891, s. 216)

Přívlastek „naturalistický“ od slova naturalismus pak chápeme jako přirozený, nezakreslený až ostrý obraz reality. Zola při své cestě k naturalismu čerpal z prací filozofa

a historika H. A. Taina, který ve Francii představoval pozitivismus. Zola říkal, že: „*Hlavní charakteristikou naturalismu je to, že není výhradně literárním systémem (jako jím byl například symbolismus), ale že je spíše literární aplikací naprosto všeobecné metody, připouštějící uvedení do oběhu a praktické vyřešení jistých procesů pozitivního zkoumání, jež lidský pokrok a orientace století vnucují, podle něho, všem druhům lidské činnosti.*“ (Barbusse, 1933)

Zola věřil v determinismus člověka, a proto zdůrazňoval především vliv prostředí a dědičnosti: „*Člověk jest klubkem bolavých nervů, zatížených příšerným břemenem děsivé minulosti, trpnou výslednicí fysických zákonů a vnějších vlivů, obětí pudů, hnanou slepě do tmy a zmaru.*“ (Šalda, 2013, s. 198)

Za znalce Zolova života i jeho děl považujeme především Henriho Barbusse, který v roce 1933 vydal knihu zaměřenou na námi zkoumaného autora. Ten pak popisuje literární naturalismus jako: „*Soustředění realistických tendencí, které otevírá jistou naturalistickou literaturu v souzvuku s vědou, jež se nevyčísitelně stala materialistickou, používajíc těchže metod a kontrolování faktů: pozorování a zkušeností, podobajíc se vědě svým podkladem (spíše než náhodnou spletností svého povrchu). Svátá akademická trojice: Pravda, Krása, Dobro je navždy rozbita. Pravda, příliš zohavená, jež se během staletí procházela ze subjektivna k objektivnu a vzala na sebe všemožné tvary, ztratila vážnost svého jména. Dělalji ji nyní s novým životem i nové panenství. Od této doby se bude dílo připínat k realitě. Krása, ta přijde dodatečně, chce-li. Ta není principem budování. Báje o kráse byla vymyšlena, aby byla umění dána jistá bohyně oné dlouhé války lidí proti bohům. Ale jinak je jen pouhým přívlastkem. Dobro, toho není třeba, neboť je, v tomto případě, produktem idealistické morálky, mlhovité, nemorální a osudné, jež je pouhým závojem, za nímž si může člověk dovolit vše.*“ (Barbusse, 1933)

V roce 1871 se Zola pouští do tvorby rozsáhlé studie rodiny Rougon-Macquart s podtitulem přírodopisné a sociální studie jedné rodiny za druhého císařství. Tento soubor začíná tetou Adélaïde, která žije v ústavu pro choromyslné. Ještě před umístěním zde však stihne založit rodinu s alkoholikem. Jednotlivé postavy cyklu si tak v sobě nesou spojení psychických poruch se sklonem k alkoholismu, přičemž u každého z nich se tyto poruchy projeví jiným způsobem. V tomto počátku celého cyklu si postavy samy neuvědomují poruchy, které se u nich vyskytují. Zola však postupně v další tvorbě tyto poruchy eskaluje a určité postavy jsou si pak následně již vědomy sklonu k poruchám, přičemž některé se záměrně vyhýbají situacím, které vedou k znovuprobuzení jejich poruch, viz Člověk bestie.

Zola tak dostojí svému závazku vykreslit rodinné poměry nemocných jedinců a jejich společenské styky v 19. století.

„Ukáži kurtizánu, ukáži dělníka. Ukáži falešnou slávu a loutkářství politiky. Postavím dopředu na scénu finančníka, sedláka a vojáka. Vejdu všude. Půjdu do loží hereček, sestoupím k bídě. Vplížím se do světa přepychu, jako vesničan, jenž vchází do zářícího stánku, otevřu oči a ukradnu dokument, neboť to je jediná možnost zmocnit se ho. Jako ten z předešlého století – na druhé straně od Balzaca – podívám se pod poklopy města, pod střechy tržnic, doupat i paláců. Méně stránky historické než stránky lidské, méně obleku současníka, než toho, co je pod jeho kůží, méně kostýmu než živočicha.“ (Barbusse, 1933, s. 23)

Postavy rodiny prostupují všemi romány, přičemž celkový výčet postav se blíží k číslu 1 200. Jejich osudy jsou zde popisovány a připomínány i v případech, kdy už nejsou v hlavní roli.

Jedním z důvodů pro napsání tak rozsáhlého díla byl Zolův záměr aplikovat vědecké metody na literární počin. Pomocí prostudovaných tehdejších lékařských objevů aplikoval tyto objevy do života postav natolik reálně, že běžného čtenáře ani nenapadne, že do díla je takový záměr vtisknut. Jak už bylo uvedeno výše, Zola se především v cyklu Rougon-Macquart opíral o práci lékařů Clauda Bernarda a Prospera Lucase.

V publikaci Duše a dílo z roku 1913 pak nalzáme dobové kritiky k tomuto cyklu, které uvádějí: *„V celém cyklu Rougon-Macquartů až na poslední jeho dva články jest Zola pessimistickým ne deterministou, ale fatalistou: člověk jest mu klubkem bolavých nervů, zatížených příšerným břemenem děsivé minulosti, trpnou výslednicí fysických zákonů a vnějších vlivů, obětí pudů, hnanou slepě do tmy a zmaru. S koncem Rougon-Macquartů vyměňuje autor pessimism za jakýsi evoluční optimism: dochází k tomu, že život sám o sobě jest již dobrem, že rozvoj nese štěstí a pokrok.“* (Šalda, 1913, s. 297)

3. PROBLEMATIKA ALKOHOLISMU A UŽÍVÁNÍ ALKOHOLU V CYKLU ROUGON-MACQUART

Problematika alkoholismu a užívání alkoholu spolu s psychickými poruchami předávanými napříč generacemi se stala stěžejní pro Zolovu tvorbu. Zola jako první vtiskl do románového díla do té doby nepopsané psychické a fyzické změny, které se dějí člověku závislému na alkoholu. Jeho tvorba je podložena tehdy se v tomto směru prudce rozvíjející lékařskou vědou. Jednotlivé postavy alkoholiků vykreslil velmi věrně díky znalosti této problematiky a záměrnému využití poznatků lékařství. Díky tomu se autorovi podařilo věrně podat obraz alkoholika natolik širokému čtenářskému obecenstvu, že jeho díla dodnes patří mezi klasickou světovou literaturu. Čtenář se tak setkává s osobami se závislostí a poznává je, četbou pochopí potřeby a pohnutky takového člověka.

V neposlední řadě pak Zola věrně podává obraz sociálního úpadku alkoholika, změny v jeho chování a jeho potřebách. Barvitě popisuje vliv alkoholika na sociální zázemí jeho blízkých a jejich další nelehkou životní cestu.

Pokud se chceme zabývat cyklem Rougon-Macquart, byť i jen jeho dílčí částí, nesmíme opomenout podtext celého období. Jak sám Zola řekl, jedná se o studii rodiny za druhého císařství. Za počátek můžeme, stejně jako jinde v Evropě, považovat rok 1848. Ve Francii ten rok probíhají volby a vítězem se stává Ludvík Napoleon. Ten se stává prvním prezidentem Francie. Roku 1852 však dochází k převratu a Ludvík sám sebe prohlašuje za císaře Napoleona III.

V prvních letech byla vláda císařství ve znamení prosperity. Pozornost byla věnována i nově vzniklé vrstvě společnosti – dělnictvu. Návštěva světové průmyslové výstavy v Londýně roku 1851, kam se někteří vydali, přinesla dělníkům nové poznatky o jejich postavení ve společnosti, a tak došlo během následujících let k několika stávkám. Ty byly vedeny za účelem zvýšení neustále klesající mzdy, či snížení počtu pracovních hodin na deset. Zákonodárnou mocí také procházel návrh zákona na omezení dětské práce. Ten však nakonec nebyl přijat. Pokud někdo nesouhlasil s nově nastoleným režimem vlády císaře, byl deportován do Alžírka. Takto došlo postupně k přesunu asi 15 000 osob. Z toho 9 500 právě do Alžírka, nemalá část byla poslána na galeje, odkud se nevrátili.

Ludvík Napoleon byl přesvědčen, že je potřeba podporovat hospodářskou prosperitu, a proto byla velká část státního rozpočtu směřována na výstavbu železnic a plavebních kanálů. Za jeho vlády byl vystavěn i Suezský průplav, čímž došlo k výraznému zkrácení cest

do Asie. Ludvík také výrazně pozměnil mapu Paříže, podporoval zánik chudinských čtvrtí, výstavbu nových domů. Zároveň však věnoval pozornost ochraně památek.

Francie se za druhého císařství účastnila několika válek, které ji hospodářsky vyčerpaly. Druhé císařství končí zajetím Ludvíka Bonaparta.

V 19. století, tedy za Zolova života, se ve společnosti objevují dvě nové společenské vrstvy – buržoazie a pracující dělnictvo. Obě zmiňované skupiny se hojně vyskytují v Zolových knihách, zpravidla v kontrastu chudoby pracujících a rozmařile žijících bohatých továrníků. (Maurois, 1994)

3.1 Vybrané prvky alkoholismu v cyklu

Z citovaného cyklu se budeme zabývat pouze díly, ve kterých je naše téma nejvýstižněji zachyceno.

Zolovým stěžejním dílem, co se prvků alkoholismu týče, je román *Zabiják*. Ten se zabývá alkoholismem jako závislostí. Další díla, která byla vybrána, se zaměřují na potomky hlavních postav románu *Zabiják*. Zde se však už ve většině případů nevyskytuje alkoholismus jako závislost, ale užívání alkoholu, které je součástí společenských setkání a je ve společensky přijatelné míře.

3.1.1 Zabiják

Kniha *Zabiják* vychází jako sedmý svazek cyklu *Rougon-Macquart* v roce 1877. Ve francouzštině zní název *L'Assommoir*, které nese, kromě pro nás známého významu *zabiják*, také pojmenování *palice, krčma* nebo *kyj*.

Nejdříve vycházel *Zabiják* ve večerním vydání *Le Bien Public*. Jeho podtitul zněl „román pařížských mravů“. Zola za toto první vydání utržil pouhých 800 franků. Po otištění prvních kapitol se totiž strhla bouře nevole v řadách početných pařížských republikánů. Někteří z nich si dokonce odhlásili předplatné. Tím donutili redakci články dál nevydávat. Po měsíční přestávce se však objevuje pokračování *Zabijáka* v týdeníku *La République des Letteres*. Zde je *Zabiják* vydáván až do úplného konce i přes výhrůžky prokurátora, který se snažil zastavit vydávání.

Knižně pak *Zabiják* vychází 24. 2. 1877. *Zabiják* byl tak prvním úspěšně vydávaným románem Zoly. Román šel tehdy rychle na odbyt. *Zabijáku* však byla od počátku vytýkána hrubá mluva, sprostota a znevažování dělnictva. Zároveň bylo přijato s nevolí také poukazování na nejdrsnější stránky bědného života pracujícího lidu. Na druhou stranu bylo

téma i zpracování pro jinou skupinu čtenářů exkluzivní. Zola však v žádném případě nechtěl očerňovat lidi závislé na každodenním příjmu, ale chtěl poukázat na otřesný stav jejich každodenního života.

Zolovým záměrem bylo ukázat pravdu o životě dělníka v Paříži. Jeho postavy jsou však postupně pasivní a postrádají snahu změnit běh svého osudu. V díle *Zabiják* jsou bohatě uplatňovány prvky naturalismu. Díky tomu jsme svědky lidských nadějí, které postupně přicházejí vniveč. Autor živě líčí boje o muže mezi ženami, vraždění dětí vlastními rodiči, vzájemné bití všech členů rodiny a v neposlední řadě slovní urážky. Autor zde vykresluje postavy jako jedince, kterým přestává vadit žít ve špíně, střídání období obžerství s obdobím hladovění doprovázené alkoholovými excesy. Ty jsou hybnou silou celého románu, spolu s příživníkem Lantierem, přivedou rodinu nakonec na úplné dno: *„Na obou nárožích Rybářské ulice, před vchody obou vináren, kde právě vytahovali rolety, někteří mužští zpomalovali krok, než vešli dovnitř, postávali ještě chvíli na kraji chodníku a po očku se dívali k Paříži s rukama nerozhodně svěřenýma, jak je přemáhalo pokušení nejt do šichty. Uvnitř u nálevních pultů si už dělníci navzájem připíjeli, tlačili se v hloučcích, plnili sál, plivali, chrchlali a proplachovali si krk skleničkou kořalky.“* (Zola, 1969, s. 10)

Ukázka se řadí mezi první, kde Zola popisuje život obyčejných lidí v kontextu s bažením po příjmu alkoholu. Hned v počátku knihy se zaměřuje na potřebu dělníka si od rána ulevit od těžkého života skleničkou alkoholu. Dělník tak, dle Zoly, od rána sní o chvílce zahálky a představuje si, že do práce nemusí a den stráví popíjením a pozorováním okolí. Pravda, z ukázky vyplývá, že mnoho z nich tak skutečně učiní, do nálevny vejdou a svůj den zde stráví.

Popisem této scény se ocitáme na úplném začátku dne, kdy lidé míří do práce za výdělkem. Zola však už v tomto místě poukazuje na člověka alkoholika, který, ač chvíli váhá, nakonec nedokáže odolat puzení a, stejně jako každý předchozí den, skončí v nálevně. Takový člověk už moc nedokáže sám odolat potřebě po alkoholu. Pokud by vynechal, mohly by se objevit abstinenční příznaky.

Z kompozičního hlediska radíme ukázku k pozvolnému začátku příběhu s příslibem následné gradace pomocí příběhu hlavní hrdinky díla Gervaisy. Ta se v počátku knihy ocitá bez prostředků a čerstvě opuštěná svým partnerem Lantierem. Mladé ženě tak zůstávají na krku dvě malé děti k uživení. Nenechá se však strhnout na dno a jako každý mladý člověk věří v lepší budoucnost. Ona sama už od dětství vyrůstala v rodině alkoholika a zde svému budoucímu muži popisuje okolnosti svého početí: *„I to kulhání má po chudákovi mámě, kterou táta Macquart bil jako nepřičetný. Kolikrát jí máma vyprávěla, jak se starý vracival*

domů opilý a pomiloval ji tak surově, div jí nepolámal údy. Jistotně i ona sama, s tou svou zakrnělou nohou, pochází z nějaké takové noci.“ (Zola, 1969, s. 38)

Z této ukázky je patrné, že Zola se cíleně zabýval genetickými predispozicemi závislosti na alkoholu v souvislosti s možným přenosem poruch kosterní soustavy. Hned v počátku zde čtenáře upozorňuje na fakt, že sklon ke vzniku závislosti je geneticky přenosný po předcích: *„Jednou však přece jen přišel domů podnapilý. Tehdy mu paní Goujetová místo všech výčitek ukázala otcovu podobiznu, neuměle malovaný obrázek, který měla zbožně schovaný v zásuvce prádelníku. Goujetovi to ponaučení stačilo a od té doby už nepil nikdy přes míru, i když měl víno docela rád, protože dělník víno potřebuje.“ (Zola, 1969, s. 99)*

V ukázce se vyskytuje varování před přemírou pití. Matka varuje svého syna, aby vzpomněl na svého otce a jeho osud spjatý s alkoholismem. Zároveň zde ale Zola zmiňuje, že dělník víno potřebuje. Dělník si potřebuje ulevit od náročné práce nějakou pro něj dostupnou radostí a víno bylo v tehdejší době považováno za obvyčejné pití, mnohdy i lepší a čistší než voda. Nalévalo se i dětem.

„A celé odpoledne se pak poflakoval po čtvrti. Když se dost naotravoval dělnice, dala mu žena frank, aby od něho měla pokoj. Tak zmizel a uháněl si pro tabáček do hospody U Šnitlíku v ulici Possonière, tam si dal obvyčejně švestku v rumu, když tam potkal nějakého kumpána. Potom šel dorazit zbytek peněz k Františkovi na rohu Zlatnické ulice, kde měli báječné mladé víno, které jen lechtalo v krku.“ (Zola, 1969, s. 137)

Jak jsme už zmínili, Gervaisa patrně muži k jeho vztahu k alkoholu dopomohla. Nejdříve jej omlouvala, že byl nemocný a sama se každý den dřela. A nakonec mu podstrkovala peníze, aby měla klid a mohla se věnovat práci. Coupeau tak nebyl nijak nucen se snažit vydělávat peníze. Jeho žena byla schopná vydělat prozatím dost a uživit tak celou rodinu: *„Jednou, když se zrovna vracela z kovárny, měla dojem, že poznala Coupeaua v putyce u starého Colomba, jak popíjí kořalku s Perkem, Telecí nožičkou a s Nevymáchanou hubou. Přešla rychle kolem, aby to nevypadalo, že ho snad špehuje. Ale ještě se ohlédla, ano, byl to doopravdy Coupeau a převracel do sebe skleničku samohonky zkušeným pohybem, zřejmě už v tom měl cvik. Tak on jí tedy lže, on už dávno pije kořalku! Vracela se domů celá zoufalá. Znovu na ni padla všechna ta hrůza před kořalkou. Víno, to by mu ještě odpustila, protože víno dělníka posiluje. Ale lihoviny, to je svinstvo, to je jed, který bere dělníkovi chuť na chleba.“ (Zola, 1969, s. 172)*

V této ukázce autor jasně píše, že Gervaise se tvrdý alkohol hnusí. Má z něj strach. Ví, co alkohol udělá s člověkem od svého otce a matky. Sama ještě stále pracuje, tvrdě dře

na štěstí a spokojenosti rodiny. Její partner, jak je zde uvedeno, už ale zřejmě alkoholu propadl naplno. Pije s těmi nejhoršími alkoholiky ze čtvrti a ještě je omlouvá. Opět je zde také zmíněno, že víno dělníka posiluje. Víno dělník potřebuje, víno je v tehdejší společnosti promíjeno. V 19. století je víno ve značné oblibě. Jeho spotřeba roste v celé Evropě. Dokonce je ve Francii zavedena první ochranná známka vůbec, která kontroluje kvalitu vína pod názvem *Appellation d'origine contrôlée* (Javůrek, 2020, online). Oblíbené byly tehdy především šampaňské, sherry, malaga, či marsala.

„Měl zlou a tichou opici, zuby sevřené, nos zešpičatělý. A Gervaisa poznala hned, že mu utřejch z Colombovy putyky otrávil pod zsinalou kůží krev. Chtěla zažertovat a uložit ho do postele, jak to dělávala, když byl dobrácky navíněný. Ale on ji beze slova odstrčil, šel si lehnout sám, a protože mu stála v cestě, uhodil ji pěstí. Byl úplně jako ten ožrala, který teď chrápal nahoře v šestém poschodí, unavený mláčením. Gervaisa zůstala stát jako přimražená a myslela na všechny mužské, na svého manžela, na Goujeta, na Lantiera, srdce jí stydlo a najednou ji napadla zoufalá myšlenka, že už nebude nikdy šťastná.“ (Zola, 1969, s. 174)

Coupeau poprvé přichází domů opilý tak, že má potřebu kolem sebe šířit agresi, která dle MKN-10 patří mezi projevy závislosti u alkoholika. Gervaisa se ho snaží po dobrém uložit ke spánku. On je ale v takovém stavu, že nic podobného není schopen přijmout. Pije už tvrdý alkohol a pije hodně. Gervaisa si v tuto chvíli není jistá svým dalším osudem. Zde se tak nachází autorem záměrně vložený signální motiv. Od této chvíle už nikdy nebude zcela šťastná. Vše už půjde z kopce. Vztahy, partnerský život, rodina, finance, obchod. Vše je odsouzeno ke zkáze a plnému ovládnutí osudu lidí, kteří se nakonec alkoholu poddají.

Pokud bychom se podívali na chování Coupeaua v této situaci, vidíme, že vliv závislosti se projevuje v jeho psychickém chování natolik, že nejenže se opíjí, aby ztratil sebekontrolu, ale opíjí se už natolik, že sebekontrolu už naprosto neovládá. Takové chování je typické pro jedince v hlubším stadiu závislosti, jako je tomu zde u Coupeaua, nebo požili takové množství alkoholu, které může být v danou chvíli životu nebezpečné a může dojít k otravě. Takový člověk pak jedná v podstatě bez vlastní vůle, pouze na základě pudových tendencí zakódovaných hluboko v nás. Tyto tendence, agresivita, však nejsou běžným projevem našeho každodenního chování. Normální člověk nemá potřebu být fyzicky agresivní. Fyzická agresivita se projevuje buď u lidí, kteří nejsou schopní za běžných okolností dostatečně ovládat své chování, nebo právě u osob se závislostí, včetně osob, které právě vysadily látku, na níž jsou závislé.

„Poslouchej, ty traviči jeden!‘ křikl na starého Colomba. ‚Nalej nám tu žlutou vodu, ty tvoje opičí chcánky číslo jedna!‘ Starý Colombe, bledý a klidný, v modrém tričku, nalil čtyři skleničky a pánové je do sebe naráz převrátili, aby kořalka nezvětrala. ‚Přece jen to udělá všude dobře, kudy to proteče!‘ pochvaloval si Telecí nožička. Ale ten dobytek Perko dal zatím k dobru jednu moc povedenou věc, v pátek prý byl tak ožralý, že mu kamarádi připlácli fajfku kusem malty k hubě. Jiný by z toho umřel hanbou, ale on se tím ještě chlubil a naparoval.“ (Zola, 1969, s. 233)

Výňatek je z chvíle, kdy Coupeau odchází ráno do práce, do které nakonec opět nedorazí. Už v ulici, kde bydlí, zastaví s kamarády u první nálevny a pak pokračují dál na tahu po místních nálevnách. Poprvé toto hýření trvá několik dní. Coupeau si přestává uvědomovat čas, je mu jedno, kolik a co tomuto hýření věnuje. Stačí mu celé dny postávat s kamarády a skleničkou alkoholu, ta už je v tuto chvíli pro něj jedinou životní potřebou a jistotou.

Zola se zde opět zabývá člověkem ve hlubším stadiu závislosti. Coupeau už ráno vstává s potřebou dát si skleničku, bez ní by nevydržel. Hned od rána se objevuje bažení do dávce, které je nyní hybatelem celého jeho snažení. Nic jiného jej už nyní nezajímá. Z hlediska vzniku závislosti považujeme tuto chvíli za stěžejní. Jak bylo uvedeno v teoretické části práce, člověk je považován za závislého, pokud je ovládán touhou, látku užívá i přes zjevně negativní dopady na jeho zdraví, zanedbává ostatní povinnosti, zvyšuje se spotřeba látky a snižují se psychické a fyzické příznaky po požití látky. Coupeau všechny tyto parametry v tuto chvíli splňuje.

U závislého člověka je typické, že není schopen kriticky sám zhodnotit vlastní situaci a potřebuje pomoc zvenčí. Jak se pak také následně dočteme, Coupeauovi se pomoci dostalo, avšak z lékařského hlediska dnes ne zcela přijatelné a život zachraňující, neboť mu byla nasazena plná a náhlá abstinence, která, jak už víme, vede ke vzniku deliria tremens, jež nezřídká končí smrtí člověka. Takový osud čekal i Coupeaua.

Zároveň bychom zde chtěli poukázat na fakt, že samotná Gervaisa už se také pomalu ocitá na hraně, její práce upadá, ráda si dopřeje požitků ve formě jídla a nakonec i alkoholu. Ona sama však ke vzniku závislosti sklon nemá. Její muž s rodem Rougon-Macquart nemá geneticky nic společného. Gervaisa je zde ta osoba, která v sobě nese zmiňované „klubko bolavých nervů“. Domníváme se, že pokud by manželka k pití nepřímou nevedla, ani ona sama by nakonec na alkoholu závislá nebyla.

„Ráno se z opice ještě ani neprobral, ale už zas táhl dál, tloukl na okenice kořalen a znovu začínal zběsilou pouť od skleniček přes čtvrtáky až k litrovým lahvím, ztrácel

kumpány a znovu je nacházel, vydával se na daleké cesty, z nichž se vracel celý paf, protože mu ulice i domy tančily před očima, viděl, jak se stmívá a jak se rozednívá, a neměl přitom už jinou myšlenku než se napít a hned na místě se z toho vyspat.“ (Zola, 1969, s. 239)

Ukázka je důkazem toho, že v románu je vnímání času popsáno jako cesta od skleničky až k neustávajícímu popíjení. V knize se nikde nevyskytují roční období, roky, dny, týdny. Čas zde plyne spolu s větší spotřebou alkoholu. Coupeaua už nezajímá nic jiného než hýření od rána do večera. Domů už ani nechodí. Gervaisa je zoufalá, avšak není schopná s tímto stavem něco udělat.

Coupeau je v tuto chvíli zralý na hospitalizaci. I přes zjevně smrtící účinky závislosti nedokáže skleničce odolat. V dnešní době moderní léčby závislostí na různých látkách víme, že v tomto stadiu člověku pomůže už jedině hospitalizace, a především pevná vůle. Moderní adiktologie pak v léčbě těžkých závislostí preferuje terapii tzv. kontrolované konzumace, kdy závislá osoba přijímá látku, na které je závislá, avšak s postupně se zmenšujícími dávkami. Tyto dávky se pomalu snižují natolik, že člověk ztratí onu potřebu. Tato metoda má pozitivní dopady jak na psychickou, tak i na fyzickou stránku člověka, kdy se úspěšně vyhýbáme rozvinutí deliria tremens a dalším projevům závislosti. (AdiCare, 2019, online)

„V domácnosti Coupeaových začínal totiž utrejch z Colombova zapadáku už také vykonávat své zhoubné dílo... Dávno už byla pryč ta doba, kdy mu kořalka dodávala zdravou barvu. Ted' už se nemohl bouchat do prsou a holedbat se, jak po tom utrejchu pěkně tloustne, protože to nezdravé žluté sádlo z prvních let už dávno zmizelo a z Coupeaua se stával sušinka, v obličejí dostával popelavou barvu přecházející do zelena jako nějaká mrtvola hnijící v bažinách. A chuť k jídlu také jako když najednou utne. Pomalu už vůbec přestal jíst chleba a někdy se ošklíbal i nad masem. Gervaisa mu mohla podstrkovat sebelepší žrádýlko, žaludek se mu prostě vzpouzel a zuby nechtěly kousat. Aby se udržel při síle, potřeboval denně svůj půllitřík kořalky. To byla jeho dávka, jeho jídlo i pití, jediná potrava, kterou mohl strávit.“ (Zola, 1969, s. 299)

Tako ukázka je pravým dílem naturalismu. Vykreslení všech nepříjemných, avšak reálných skutečností do nejmenších podrobností. Zola naprosto detailně a realisticky popsal největší ohavnosti, které potkají člověka závislého na alkoholu. Nepřímo zde také poukázal na skutečné fáze vývoje alkoholismu, kdy v prvních letech závislosti člověk opravdu přibere a následně pak zhubne tak, že má minimální množství podkožního tuku, čímž trpí nervový systém. Následně už není schopen přijímat žádnou potravu a pokud pije pouze tvrdý alkohol, chybí mu především vitamíny skupiny B, které mají důležitou funkci pro nervový systém.

Postupně se objevují bludné představy. Pokud v této fázi člověk najednou vysadí alkohol, dostavuje se delirium tremens, které končí smrtí.

Zároveň bychom v tuto chvíli chtěli poukázat na fakt, že Zabiják je stěžejním dílem cyklu Rougon-Macquart. Zola zde nejvíce vystihl hlavní smysl tohoto obsáhlého cyklu. Zde nejvíce poukazuje na dědičné sklony k alkoholismu a duševním poruchám. Nicméně první, kdo v této knize propadne alkoholu, je Gervaisin muž, který nemá s geny rodiny Rougon-Macquart nic společného. Můžeme spekulovat, zda by Gervaisa nakonec propadla alkoholu, kdyby si potenciálního alkoholika Coupeaua nevzala. Sama se alkoholu úplně neoddá. Spíš v románu rezignuje na jakoukoli snahu zlepšit svoji situaci: „*Upřeně se na něho podívala, zatvářila se naprosto vážně a na čele se jí udělala zlověstná vráska. Odpověděla pomalu a zamýšleně: „Máš vlastně pravdu. To je dobrý nápad. Takhle aspoň ty peníze propijeme spolu.“*“ (Zola, 1969, s. 309)

Gervaisa čeká doma na svého muže, aby jí přinesl výplatu a ona mohla jít nakoupit a uvařit. Coupeau však stále nejde. Proto se jej vydá hledat, manžela najde v první nálevně v ulici už úplně opilého. Má hlad a muž jí odmítá peníze dát. Proto rezignuje na jakoukoli snahu a k muži se v pití přidá. Opět zde vidíme Zolův motiv, kdy hlavní postava klesne o něco hlouběji ke dnu.

„*Pořád ještě pršelo a fičel ledový vítr. Gervaisa ztratila Coupeaua, pak ho našla a zase znovu ztratila. Chtěla domů a hmatala po krámech, aby našla cestu. Strašně se divila, že je najednou taková tma. Na rohu ulice Poissonéře si dřepala do stružky u chodníku a myslela, že je v prádelně. Ze vsí té vody, která tu kolem ní tekla, se jí točila hlava a bylo jí nanic.*“ (Zola, 1969, s. 312)

V tuto chvíli i Gervaisa propadá alkoholu. Je jí už všechno úplně jedno. Nechce, aby muž všechny peníze utratil sám, a tak pije spolu s ním. Zřídí se tak, že sotva trefí domů. Ač byla Gervaisa ženou pracovitou a pilnou, nechává ji Zola trpět do poslední chvíle. Během jejího života ji nechal být šťastnou pouze krátkou chvíli.

Z hlediska alkoholismu se však hlavní hrdinka románu nestává plně závislou na dávce. Z našeho pohledu se jedná spíše o přechodnou potřebu útěku od starostí, které jí přináší všední dny. Manžel je alkoholik, nezdárně vychovaná dcera utíká z domu a prostituje a synové z prvního manželství bydlí daleko. Gervaisa pomocí alkoholu přežívá tyto nelehké chvíle, a to jí nakonec dovede k celkové rezignaci a smrti v naprosté chudobě.

„*Neměla svého už vůbec nic, jen těch pár facek, než se šla zavrtat do hadrů na postel, kde drkotala zuby pod krátkou černou spodničkou, protože nic jiného na přikrytí neměla. Ne, tenhle prašivý život už nemůže jít dál, vždyť by v tom tady nakonec zdechla! Táta, ten už*

pro ni dávno nic neznamenal, když se něčí otec opijí tak jako ten její, to už potom není otec, ale špinavý dobytek, kterého se člověk rád zbaví. A teď už i ta máma v jejích očích čím dál víc ztrácela. I ona se už dala na pití. Chodí schválně pro tátu ke starému Colombovi, aby ji tam někdo pozval na frťana, usadí se vždycky ochotně za stůl, nedělá už takové okolky jako tenkrát poprvé, vycucne to jedním tahem, pak tam vydrží vysedávat s lokty na stole celé hodiny, a nakonec jde ven celá vykulená.“ (Zola, 1969. s. 329)

Zde se zamýšlí Nana nad osudem svých rodičů. Je mladá, plná nadějí. Alkohol se jí, stejně jako kdysi Gervaise, hnusí. Vidíme zde, jaký dopad má pijáctví rodičů na dítě. Nana nechápe, co rodiče k alkoholu vede. Nechápe, proč jsou schopní žít v takové díře na otepi slámy místo postele. Zároveň doufá ve svoji lepší budoucnost a sama sobě slíbí, že takto nikdy nedopadne. Udělá všechno pro to, aby se měla lépe. Takový způsob života moc dlouho nevydrží a brzy uteče z domova. Následně se pak věnuje prostituci, aby se nějak užívala. V té době je jí asi 14 let. Je nucena spolehnout se sama na sebe.

V teoretické části jsme se zabývali problematikou sociálního okolí alkoholika. Negativní vliv závislosti se pak projevuje především na potomstvu, kdy i dítě je vystaveno sociální exkluzi a nálepkování. Start takového jedince do života pak bývá nelehký vzhledem k tomu, že je vystaven labelingu, mnohdy pak díky tomu samo dítě sklouzne k závislosti. Jedinec zde tak bojuje proti společnosti předem zaujaté vůči jeho osobě. Proto se nedá s určitostí říci, zda existuje genetická informace, která nese gen ke vzniku závislosti předávané po předcích, či zda se jedná spíše o sociální stigma, kterému nakonec člověk podlehne a následuje osud svých rodičů.

„Uvařila si hovězí polévku a snědla ji sama, protože to hovado Coupeau se ani druhý den nevrátil. Ani v pondělí, ani v úterý. Uplynul celý týden. Sakra, jestli jí ho tam přebrala nějaká ženská, tomu by se dalo říct štěstí! Ale zrovna v neděli přinesli Gervaise tiskopis, který jí napřed polekal, protože vypadal úplně jako přípis od policie. Ale potom se uklidnila, to jí jenom oznamovali, že to její prase zase chcípá u svaté Anny. V dopise to sice stálo o něco zdvořileji, ale v zásadě to bylo totéž. Ano, Coupeaua jí opravdu přebrala ženská, a ta ženská se jmenuje paní Zubatá, poslední přítelkyně ochlastů.“ (Zola, 1969. s. 379)

První Coupeauova hospitalizace kvůli alkoholu. Jak už bylo zmíněno, nebylo dříve běžné chodit k lékaři. Ten se volal až ve chvíli, kdy šlo člověku o život. Ještě na počátku 20. století panovala v lékařskou vědu velká nedůvěra a pravdou zůstává, že lékařská pomoc tehdy nebyla zdaleka efektivní. Stejně tak i v případech hospitalizace v nemocnici, kterých bylo tehdy pomálu. Je pravděpodobné, že Coupeaua tedy našla policie, a protože

nebyl ani schopen říci, kde bydlí, byl odnesen do nemocnice. Zde je také držen do zotavení a pozorován lékaři, kteří se problematice alkoholismu věnovali.

„Ach, Kriste na nebi, to byla podívaná! Gervaisa z toho zůstala celá pryč. Kobka byla odshora až dolů vycpaná, na zemi byly na sobě položené dvě slaměné rohože a v koutě ležela zíněná matrace a polštář, víc tam nebylo nic. A v té cele Coupeau poskakoval a řval, jak tak házel rukama i nohama, kazajku měl roztrhanou na cáry. Ale ta maškara vůbec nebyla legrační, na mou duši, tahle maškara tančila příšerný tanec, při kterém člověku vstávaly vlasy na hlavě. Maškara přestrojená za chlapa v posledním tažení. Hrom do škopku, tohle bylo ale taneční sólo! Vrážel do okna, ustupoval před ním pozpátku, mával pažemi do taktu a házel rukama, jako by si je chtěl vylomit a hodit je někomu do obličeje.“ (Zola, 1969, s. 380)

Závěr Coupeauova života byl neveselý. Lékařská věda v 19. století stála na počátku experimentů v léčbě alkoholismu. Pacienta závislého na alkoholu lékaři zkoumali a zkoušeli různé způsoby, jak ho vyléčit. Coupeau se dočkal takové léčby. Okamžitě po hospitalizaci v nemocnici mu byl vysazen alkohol. Jak jsme uváděli v praktické části, pokud se pacientovi v posledním stádiu závislosti vysadí alkohol, dochází k život ohrožujícímu stavu deliria tremens. Takový stav se, dle podrobného popisu Zoly, rozvinul i u Coupeaua. Zola zde popsal veškeré znaky, které s sebou tento stav nese. Gervaisa po smrti muže propadá naprosté letargii. Ztratí veškerý zájem o život, své děti. Postupně tak chřadne, až je nakonec natolik zesláblá, že zemře sama na slámě v prázdné světnici, kde je nalezena až po několika dnech.

3.1.2 Člověk bestie

Kniha vydaná v roce 1890 byla sedmnáctá v pořadí našeho cyklu. V této knize můžeme, stejně jako v Zabijáku, nejvíce sledovat prvky naturalismu. Zde se plně uplatňují Zolovy poznatky o dědičnosti psychických poruch získané od Prospera Lucase. Kniha je plná drastických scén, a především myšlenkových pochodů ve skutečnosti nešťastného člověka, který neví, jak si sám pomoci od patologických myšlenek a následně i činů. Své myšlenky a skutky nesmí v žádném případě nikomu svěřit, a tak nakonec opravdu končí jako milenek vrah pod koly vlaku. V tomto díle Zola také věnuje nemalou pozornost pokroku tehdejší doby, a to parnímu stroji, kdy bylo najednou stavbou železnic, která byla za druhého císařství velmi hojná, dostupné cestování na předtím nemyslitelné vzdálenosti za poměrně krátký čas. (Kudrna, 1988) Zola zde velmi barvitě líčí lásku hlavního hrdiny Jakuba (Jacques) k lokomotivě, na které jezdí. Lokomotiva nakonec končí zničená při nehodě,

kteřou způsobí žena, jež Jakuba neopětovaně miluje. S druhou lokomotivou, kteřou Jakub řídí, však už není tak spokojen a nezvykne si na ni. Líčení těchto pasáží Zola popisuje jako lásku mezi mužem a ženou, lásku mezi strojem a člověkem.

„Přesto se snažil uklidnit, porozumět. Když se přirovná k druhým, co je na něm vlastně jiného? Často se takhle tázal, už jako dítě v Plassans. Jeho matka Gervaisa ho měla hodně mladá, v patnácti a půl, to je pravda, ale byl už druhý, prvního, Klaudia, porodila sotva ve čtrnácti, a ani jednomu z bratrů, ani Klaudiovi, ani později narozenému Štěpánovi, zřejmě nijak neublížilo, že jejich matkou bylo takové dítě a takový zelenáč, krásný Lantier, jehož proradné srdce stálo Gervaisu později tolik slzí. A možná že i bratři mají každý svou bolest, kteřou nepřiznají, hlavně starší, kteřý tak dravě, divoce touží být malířem, až se o něm říká, že je ze svého talentu napůl blázen. V rodině vskutku rovnováhy není. Určité narušení se tu najde u leckoho. On sám to své dědičné zatížení v určitých chvílích dobře cítí, ne že by snad měl špatné zdraví, býval sice hubený, ale důvodem toho byl čistě jen strach ze záchvatů a hanba, trpí však náhlými ztrátami rovnováhy, jsou to takové trhliny v jeho bytí, takové díry, jimiž mu v mračnu mlhy, kteřá všechno deformuje, uniká vlastní já.“ (Zola, 1973, s. 53)

Jak jsme již uvedli, kniha Člověk bestie je románem zaměřeným na myšlenkové pochody mladého člověka. V ukázce se Jakub zamýšlí nad svými rodiči a předky, nad tím, z čeho sám vzešel. Tuto pasáž považujeme za zásadní, protože autor nám zde sděluje, že rodiče Jakuba měli velmi brzy, byli velmi mladí. Stejně tak tomu bylo i u všech jeho dalších sourozenců. Jak víme, Gervaisa, hlavní hrdinka Zabijáka a Jakubova matka, všechny své děti porodila jako mladá dívka. Nikoli tedy jako starší člověk zmítaný závislostí na alkoholu. Stejně tak je tomu i v případě otců dětí, všichni byli poměrně mladí. Alkoholismus se dostavil až v pozdějším věku. Z hlediska Zolovy studie rodinných poměrů Rougon-Macquart můžeme tedy říci, že spíše než sklony k alkoholismu se v rodině dědily jisté psychické poruchy, případně neschopnost odolávat lidskému pokušení. Za toto pokušení považujeme především sexuální pud, neboť jejich rodiče je počali téměř v dětském věku, a následně neschopnost odolat pití byla silnější než schopnost uspokojit životní potřeby vlastních dětí. Jakub z naší knihy Člověk bestie odolává svému pokušení zabít, avšak nakonec této potřebě také podléhá.

„Přestane se ovládat, je poslušen jenom svých svalů jako rozzuřené zvíře. A přece nepije, nedopřeje si ani malou skleničku kořalky, všiml si už, že sebemenší kapka alkoholu v něm rozpoutá šílenství. Nakonec docházel k názoru, že platí za druhé, za předky, prapředky pijáky, za generace opilců, po kterých zdědil zkaženou, pozvolna otrávenou krev, cosi divokého, čím se řadí mezi lesní dravce, požirače žen.“ (Zola, 1973, s. 56)

Zde vidíme, že Zola skutečně dostal svému závazku a vložil do románu genetickou poruchu, která se spletitě vine všemi příběhy osob jako hlavní pouto k předkům. Za důležité zde však považujeme zmínit fakt, že všechny hlavní postavy měly své děti poměrně brzy. Tyto děti mohly být počaty v opilosti, což s sebou nese riziko především rozvoje fetálního alkoholového syndromu. Ten se ale rozvíjí spíše u dětí, jejichž rodiče jsou častými uživateli poměrně vysokých pravidelných dávek alkoholu. Z hlediska naší práce tak považujeme v Zolových románech za stěžejní fakt, že rodiči byli vždy mladí lidé, dalo by se říci, že samotní rodiče ještě byli dětmi. Proto nemůžeme s jistotou tvrdit, že si tito potomci nesou své sklony alkoholismu od svých rodičů, neboť tato závislost se u jejich rodičů rozvinula až v pozdějším věku. Z hlediska Gervaisiných dětí pak vidíme, že žádný z nich se alkoholikem nestal. Alkohol se spíše vyhýbali v důsledku zkušeností zažitých u svých vlastních rodičů.

3.1.3 Germinal

Třináctá kniha v sérii cyklu Rougon-Macquartů vyšla v roce 1885. Zolův žák Paul Alexis, příslušník Médanské školy, o knize ještě před jejím vydáním prohlašoval, že v Zabijáku Zola studoval mravy obyčejného dělnického lidu, a v Germinalu hodlá prostudovat a popsat jeho sociální a politický život. Germinal se hojně zaměřuje na snahu dělnictva změnit svoji situaci, která je v důsledku vykořisťování buržoazií vskutku tristní. Hlavní hrdina a syn Gervaisy Štěpán je vzdělaný strojník. Avšak bez práce prochází hornickou kolonií, kde nakonec získá práci. Postupně ale poznává skutečný životní úděl těchto lidí. Zde jej také nakonec krutý život horníků zasáhne natolik, že se rozhodne pro stávku. Horníci spolu s ním vstoupí do stávky, avšak kvůli nedostatku financí se stávka postupně rozpadá. Rodiny umírají hladem, ale ve stávce pokračují. Stařešinové vesnice však vzpomínají, kolik takových stávek za svůj život už zažili a k ničemu to nevedlo. Pomoc vidí Štěpán ve vstupu hornictva do Internacionály, což je nadnárodní organizace socialistických stran a dělnických svazů. Založena byla v roce 1864 a ve Francii se podílela na vzniku stejnojmenné hymny dělnictva v roce 1871 v návaznosti na kruté potlačení nepokojů dělnické komunity. V knize však Internacionála dělníkům vypomůže pouze malým obnosem, a ti se tak opět ocitají na pokraji hladovění.

Kromě politického života se kniha zaměřuje na popis sociálního společenství dělnictva, kdy se mimo jiné dělníci na sklonku života ocitají bez řádného zajištění od svého celoživotního zaměstnavatele a jsou odkázáni na pomoc svojí rodiny, která však také živoří. Vedlejším motivem románu je láska Štěpána k hornici Kateřině. Ta je však záhy zničena milým Kateřiny, který poutem intimního vztahu zničí počínající lásku těchto dvou. Zola zde

popisuje intimní vztah ženy k muži jako natolik závazný, že ani čistá láska k jinému muži nemůže tomuto poutu odolat.

Germinal vycházel původně také časopisecky v Gil Blas. Aby byl Zola schopen popsat skutečný stav hornictva, sesbíral k tomuto dílu na 500 stran dokumentačního materiálu. Mimo jiné se také vydal do Anzinu, kde roku 1884 skutečně propukla generální stávka horníků, která trvala celých 56 dní. Zde také došlo ke krvavému zásahu četnictva a jízdního vojska proti horníkům. Zola se do těchto míst dostal nikoli jako pozorovatel situace a spisovatel, nýbrž jako tajemník poslance radikální strany Giarda. Po ukončení stávky také procestoval tento kraj a sfáral i do dolu, kde vše náležitě zmapoval.

Germinal je tak považován za důležitý mezník vývoje francouzské literatury, protože skutečně popsal tvrdý život a vztahy dělníků v návaznosti na dobové události. Zola k tomuto románu, mimo jiné, uvádí: „*Chci, aby tento román předvídal budoucnost, aby nadhodil otázku, která se stane nejdůležitějším problémem 20. století, otázku boje mezi kapitálem a prací...*“ (Livanský In: Zola, 1974, s. 462). Zde nám nezbyvá než souhlasit.

„*Je to trápení na tom světě, jen co je pravda, jenže, milá paní, je také třeba říci, že si dělníci nepočínají rozumně... Tak například místo aby strádali, jako to dělají naši rolníci, havíři pijí, dělají dluhy, a nakonec ani nestačí uživit rodinu.*“ (Zola, 1970, s. 85)

V ukázce dochází k diskuzi mezi ženou havířkou a vedoucím dolu. Vedoucí dolu si od stolu po bohatém obědě stěžuje na situaci kolem havířů matce mnoha dětí, která do jeho domu přišla žebrat, protože už několik dní nemají na jídlo. Nutno podotknout, že se jedná o rodinu, kde nikdo nepije systematicky. Pokud v této rodině požije horník nějaký alkohol, jedná se spíše o společenskou událost, kdy je konzumace alkoholu jakýmsi doplňkem setkání lidí.

„*Opětovně potkávali Mouqua a Smrtku, kteří se také přišli podívat na pout' a vážně kráčeli bok po boku na svých neohebných nohách. Avšak jiné setkání je pobouřilo, když totiž přistihli Janka, jak navádí Bertíka a Lydii, aby ukradli pár lahví jalovcové ze stánku s kořalkou na kraji pusté parcely. Než mohli zakročit, Lydie už utíkala s lahví v ruce a Kateřině nezbylo, než bratrovi aspoň jednu vrazit. Zatracené děti, jednou to ještě skončí v kriminále!*“ (Zola, 1970, s. 138)

Krádež, která je popsána výše, se odehrává na pouti ve vesnici. Teprve 11letý chlapec navádí své přátele, aby ukradli alkohol. Za takový čin by mohly být děti poslány do vězení, což mladý Janek velmi dobře ví. Proto pošle krást své dva mladší přátele místo sebe.

Jak již bylo zmíněno, alkohol tehdy v malé míře konzumovaly i děti. Dostávaly malé množství piva i vína k jídlu a malým dětem byl alkohol podáván pro lepší spánek.

V teoretické části je uvedena krátká zmínka Jacka Londona a jeho vzpomínek na první setkání s alkoholem v pěti letech. London pak autobiograficky uvedl, že už tehdy mu alkohol velice chutnal, což u něj postupně vedlo ke vzniku závislosti. Konzumace alkoholu u dětí tedy nebyla nic výjimečného a až mnohem později došlo k omezení a vytvoření dolní hranice pro možnost konzumace a koupě alkoholu. Ke vzniku této hranice došlo právě díky lepším znalostem v oboru adiktologie o vzniku závislosti u dětí.

„Ty mlč, prase jedno. Dobře ti tak, ať ti to propálí střeva... Než aby ses nechával hostit kořalkou, mohls radši požádat některýho kamaráda o nějaký ten frank. ‘Levaquová si dala ulevovala nadávkami uprostřed špíny té zanedbané domácnosti, špíny tak zastaralé, že i od podlahy to nesnesitelně páchlo. Ať to všechno praskne, jí už je to fuk! Ten uličník Bertík už se taky od rána doma neukázal, beztak by si oddechla, kdyby se už víckrát nevrátil! A pak prohlásila, že si jde lehnout, že jí tak aspoň bude teplo.“ (Zola, 1970, s. 231)

Těsně před vypuknutím stávky se někteří muži opijí. Činí tak proto, že následně přijde velmi těžké období, které musí vydržet, aby něčeho dosáhli. I tak v rodinách ale panuje velký hlad a matky shání jídlo pro své děti. Proto žena nadává svému muži, že se nemá opíjet a má radši sehnat nějaké peníze, aby zabezpečil rodinu.

Z hlediska problematiky užívání alkoholu a alkoholismu je taková událost spíše společenská, než že by se jednalo o pravidelné závislostní popíjení. Muži se potřebují opít, protože ví, že budou jednak dlouho hladovět s celými svými rodinami a jednak nebudou mít žádný alkohol, vše padne na stávku a výdaje za stravu.

„Kateřina se na něj dívala, všecka vyděšená. Vzpomínala si, jak se jí tehdy Štěpán přiznal, že když se napije, má potřebu zabít, a jak už třetí sklenička je pro něho osudná, protože mu jeho ožralí předkové toho svinstva tolik nalili do žil. Náhle se vrhla kupředu a svýma dívčíma rukama mu vlepila z každé strany políček.“ (Zola, 1970, s. 397)

V průběhu stávky na sebe narazí dva soci v lásce. Štěpán, hlavní hrdina a zároveň člen klanu Rougon-Macquart, vypije trochu alkoholu a pustí se do potyčky. Posílněn alkoholem se přestane ovládat, zapomene na své chování a dojde ke rvačce na život a na smrt. Ta však záhy končí, když je Štěpán zpohlavkován svojí milou. Ta vzpomíná na Štěpánovo přiznání o jeho předcích a díky tomu zakročí včas, aby nedošlo k vraždě.

Zde opět vidíme Zolův modus operandi genetického přenosu sklonu k požívání alkoholu a následnému výstřednímu a agresivnímu chování. Zola opět upozorňuje na Štěpánovy předky, kteří neodolali puzení a alkoholu propadli. Štěpán si však je vědom této poruchy, ví, co s ním alkohol dělá, a proto se pití záměrně vyvaruje. Pokud však náhodou alkohol pije, stává se neovladatelným.

„A ještě za něco se styděl: vyčítal si tu divokou opilost, jak se tehdy v mrazu na lačný žaludek napil jalovcové, až ho pak vrhla proti Chavalovi s nožem v ruce. Probouzelo to v něm hrůzu z neznáma, z té zděděné choroby, z toho dědičného opilství, jemuž stačí sebemenší kapka alkoholu, aby se zvrhlo ve vražedné šílenství. Skončí snad jednou jako vrah? Když po tom všem našel útočiště v tom nesmírném klidu zemských útroby, Štěpán v jakémsi nabažení prospal dva dny jako přesycené zvíře, a od té doby u něho pocit hnusu trval dál. Připadal si jako vyždímaný, v ústech hořko, hlavu těžkou jako po strašlivém flámu.“ (Zola, 1970, s. 330)

Štěpán vzpomíná na výše zmíněnou rvačku, za kterou se stydí. Sám sebe neustále hlídá, alkoholu se vyhýbá, protože ví, jak se po konzumaci chová. Zná své předky a příběhy o nich. Agrese způsobená pitím alkoholu je celkem běžný jev. Ten se však nevyskytuje jen u osob závislých na alkoholu, ale i u lidí, kteří si dají alkohol příležitostně ve větším množství. Zejména pak při požití tvrdého alkoholu se míra agresivního chování rapidně zvyšuje. To potvrzuje i nedávná studie Světové zdravotnické organizace. (Skalická in Český rozhlas, 2017, online)

3.1.4 Nana

Román Nana přichází na svět v deníku Voltaire, který k této události svým čtenářům píše. „Je čas oznámit našim čtenářům velkou novinu: Voltaire právě projednal s věhlasným autorem Rougon-Macquartů... publikování Nany, která je pokračováním Zabijáku Emila Zoly. (Brett In: Zola, 1985, s. 391) Dne 8. 10. 1879 pak k obdržení rukopisu Voltaire sděluje svým čtenářům následující: „Neskrýváme, že k publikování díla tak odvážného spisovatele je nutné, aby deník sám prokázal určitou odvahu... Zolovi přátelé a nepřátelé doufají, že... najdou v Naně jedni mnoho k obdivování, druzí mnoho k pomlouvání. Prohlašujeme, že obě očekávání nebudou zklamána.“ (Brett In: Zola, 1985, s. 397)

Příběh Anny (zdrobněle Nany) byl od prvopočátku bestsellerem. Po její publikaci byly v ulicích vyvěšeny reklamní plakáty, reklama nechyběla ani v dopravních prostředcích, po pařížských ulicích ji na zádech nosili zaplacení nosiči. Jenom během prvního dne se prodalo 55 000 výtisků. V Naně se tak čtenáři dovídají o vývoji mladé ženy, která nikdy nebyla rodiči systematicky vedena ke slušnému životu. Postupně se z ní stává zlá a podlá osoba, která se nestydí zamilované muže připravit o generacemi střídaný majetek, a nakonec i o život. Zola však ani zde neopomenul nechat trpět hlavní postavu – Nanu, ta nakonec končí krutou smrtí pravých neštovic zohavena po celém svém kdysi krásném těle.

„Dětičky,‘ křičel Bordenave, ‚nezapomínejte, že zítra hrajeme... ‚Pozor! Ne moc šampaňského!‘

„Já,‘ říkal Foucarmont, já jsem pil všechna možná vína ve všech dílech světa... A mně nikdy nic nebylo. Já se nemohu opít. Zkoušel jsem to, ale marně.‘ Byl velmi bledý a velmi chladný, opíral se o lenoch židle a pil stále. ‚No dobře,‘ domlouvala mu tiše Luiza Violainová, ‚ale už přestaň, máš dost... Abych tě pak až do rána nemusila ošetřovat, to bych nerada.‘

Opilost vhněla do tváří Lucy Stewartové hektickou červeň, kdežto rozněžnělá Róza Mignonová měla vlhké oči. Tatan Nené se přejedla tak, že se nemohla pohybovat, a tupě se smála své vlastní hlouposti.“ (Zola, 1985, s. 90)

Román Nana je zaměřen na osud dcery Coupeaua a Gervaisy, kteří jsou stěžejními postavami Zabijáka. Mladá dívka už jako dítě opustí neútulný domov alkoholiků a stává se prostitutkou a herečkou. Na dráze herečky se pak nechává vydržovat movitým politikem. Ve svém domě pořádá bujaré večere pro své známé, kde se samozřejmě popíjí i alkohol. Výše uvedená ukázka je dokladem toho, že v Zolově románu nemusí jít vždy nutně o konzumaci alkoholu jako závislosti, ale i o společenskou událost, kdy se sejdou přátelé, povečeří spolu a něco vypijí. Rozdíl je zde však ten, že ráno žádný z nich nepotřebuje dávku alkoholu, nikdo po něm vyloženě nebaží a žádná z osob nemá fyzické příznaky abstinence. Zde se tedy skutečně jedná o konzumaci pouze ve smyslu společenské události.

„Spustila košili a nahá čekala, až Muffat dočte. Hrabě četl pomalu. Faucheryho fejeton, nadepsaný Zlatá moucha, byl příběh děvčete, jehož předkové byli do čtvrtého nebo pátého kolena opilci, krev měla zkaženou alkoholem a bídou všech těch generací a toto dědičné zatížení se u ní projevilo nervovou poruchou pohlavního pudu. Vyrostla na dlažbě pařížského předměstí, velká a krásná, s tělem nádherným jako květina vybujelá z žírné půdy hnojiště, mstila žebráky a vydědence, z nichž se zrodila. Hniloba, která za nečinného přihlížení společnosti volně kvasí v prostředí velkoměstské spodiny, zamořovala jejím prostřednictvím i nejvyšší kruhy. Stávala se, aniž si toho byla vědoma, přírodní silou, rozkladným fermentem, kazila a rozvracela, jako se sráží mléko v přítomnosti žen, které mají měsíčky, tak se mezi jejími něžnými stehny srážela Paříž.“ (Zola, 1985, s. 176)

Milenec Nany hrabě Muffata čte nehezky článek o jejím původu a hereckých schopnostech. V tuto chvíli už však naplno propadl ženskému kouzlu Nany a takováto slova se jej sice dotknou, avšak je mu už jedno, že jeho jméno bude vláčeno bahnem spolu s ní.

Zajímavé na této ukázce je, že Nana si vůbec neuvědomí jedovatý tón celého článku. Je natolik fascinována sama sebou, že není schopná si přiznat, že její jednání překračuje

veškeré společenské meze a také fakt, že s sebou na dno táhne nejen beznadějně zamilované muže, ale i jejich rodiny.

„,Podívej se!’ řekla, ‚Královna Pomaré s proutěnou korunou!’ A zatímco jim poryvy větru vhněly do tváře vlhký prach, vyprávěla své milé příběh o Královně Pomaré. Och, byla to kdysi nádherná holka, celá Paříž se klaněla její kráse, a čubka úžasná, ta troufalost! Mužské vodila jako pejsky na provázku, velcí páni brečeli před jejími dveřmi! Teď se opijí, ženské ze čtvrti jí dávají absint, aby měly legraci, a kluci na ulici po ní házejí kamením. Zkrátka, byl to hrozný bankrot, královna hopla rovnou do bláta! Nana neúčastně poslouchala.“ (Zola. 1985, s. 279)

Zola zaměřuje pozornost na vysloužilou kurtizánu Královnu Pomaré, která postupně upadala na společenském žebříčku, až skončila na okraji společnosti vděčná za trochu tvrdého alkoholu, aby unikla realitě svého úpadku. Nana tento příběh vůbec neposlouchá, nevidí zde možnou analogii svého osudu. V Nanině příběhu se alkohol vyskytuje také hojně, avšak stěžejním tématem toho románu je vykreslit úpadek pařížské společnosti. Zola zde zaměřuje pozornost na vysoce postavené osoby a jejich propojení se spodinou společnosti, k nimž patří především prostitutky a nemanželské děti, na ochotu bohatých utratit celé rodinné jmění v klíně mladé ženy, jež muži poskytnou na krátkou chvíli pocit lásky.

„Co kdysi Faucherymu připomínalo zvuk naprasklého křišťálu, ty první, sotva počínající projevy plaché rozpustilosti, nabývalo, jak čas mýjel, na síle, smělosti a bláznění, až vyvrcholilo touto hlučnou slavností. Prasklina se šířila a postupovala, prolézala celým domem a oznamovala blízké zhroucení. U předměstských opilců končí rodinný rozvrat černou bídou, ve spíži není kousek chleba, démon alkoholu vynáší z domu poslední kus nábytku. Tady však odzváněl starobylému rodu a zániku jeho náraz ziskového a náraz vzplanutého bohatství valčík a neviditelná Nana se svými povolnými údy se vznášela nad tímto plesem, rozkládala celou tu společnost, prostupovala ji pachem své říjnosti, vlnící se v horkém vzduchu a nesené uličnickým rytmem hudby.“ (Zola, 1985, s. 333)

Zola zde připodobňuje úpadek rodu Muffata k úpadku v rodině alkoholika. Muffata je postarší muž, dlouhá léta ženatý v intimně neuspokojeném vztahu. Až mladá Nana mu přináší pocit uspokojení, je do ní bláznivě zamilovaný. Jeho rodinné jmění je poměrně slušné, avšak Nana jej finančně vysává a Muffata tak postupně přichází jak o rodinné jmění, tak o manželku, dceru a své společenské postavení. To vše mu však přijde jako malá oběť jeho závislosti, která je zde připodobněna puzení po alkoholu, na mladé krásce.

SLOVO ZÁVĚREM

Tato studie se zabývá problematikou alkoholismu a alkoholu v cyklu Rougon-Macquart. Práce je rozdělena do několika částí, kde se zabýváme postupně problematikou alkoholu a jeho vývoje jako součásti lidského společenství a alkoholismu jako problematiky závislosti. Další část je pak zaměřena na samotný cyklus Rougon-Macquart, kde se v první řadě zabýváme autorem tohoto díla, historickým kontextem tvorby díla a vývojem naturalismu. Samotný cyklus je pak vymezen jako celek, jsou popsány okolnosti jeho vzniku a také reakce soudobého tisku na vznik tohoto vrcholně naturalistického díla. V poslední části je pak řešena problematika komparace prvků alkoholismu a alkoholu jako nedílné součásti širší společnosti.

Zola se tvorbou tohoto cyklu zaměřil jako vůbec první spisovatel na propojení lékařských poznatků své doby s románovou tvorbou. Tento podtext však není v jeho díle podáván nikterak okázale. Poznátky jsou do příběhů vetknuty natolik věrohodně, že si běžný čtenář tyto souvislosti vůbec neuvědomí. Až při hlubším bádání a hledání možných souvislostí se čtenáři pootevřou skryté nuance těchto poznatků.

Zola se zaměřil jednak na geneticky přenosné psychické poruchy a na, jak se tehdy věřilo, přenos vzniku závislosti alkoholu napříč rodinou Rougon-Macquart. Z hlediska genetiky dnes už víme, že není prokázán gen, který by závislost na alkoholu přenášel. Autor postupně líčí jednotlivé postavy a vznik jejich závislosti a několikrát zdůrazňuje právě zmíněný geneticky přenos. Z našeho pohledu je však třeba problematiku vzniku závislosti na alkoholu hodnotit v daleko širším spektru než pouze v genetice. Významnou roli zde hraje sociální zázemí, schopnost sebereflexe a hledání naplněného života.

V práci se zabýváme alkoholismem jako závislostí, které je věnován především román Zabiják. Ten se také stal Zolovým nejslavnějším dílem. Autor zde věrně popsal jednak jednotlivé fáze vývoje závislosti, jednak tehdy dostupnou léčbu pro takové pacienty, přičemž neopomenul ani širší sociální okolí člověka se závislostí.

Další tvorba, která je v této práci řešena, je vybrána na základě rodinných vztahů potomků a rodičů alkoholiků. V těchto dílech se pak zabýváme možným výskytem alkoholismu, a především pak společensky přijatelným užíváním alkoholu. Děti alkoholiků si zde sice nesou možné psychické poruchy, žádné z nich však alkoholu nepropadne, ba naopak, mají takové zkušenosti z dětství, že se alkoholu záměrně vyhýbají. Pokud náhodou alkohol požijí, přechodně propadají pudovému chování a neschopnosti se ovládat. To vše je však pouze přechodný stav.

Předkládaná práce může být využita zájemci o tvorbu Émila Zoly z pohledu vývoje literatury 19. století a dále jako základ pro další interpretaci jeho tvorby a případné tehdejší kritiky, které reagovaly na tato díla ať už u nás nebo ve světě.

Jak už bylo totiž řečeno, Zolova tvorba byla společností vnímána značně protichůdně. Jedni očekávali vytouženou senzaci, které se jim četbou románů dostalo, a druzí jeho tvorbu naopak odsoudili jako příliš krutou k jednotlivým vrstvám společnosti. Právě prostřednictvím dokumentárního naturalismu se Zolovi podařilo ve svých dílech vykreslit napětí mezi nízkými pudy a vysokými ambicemi a nadějemi mládeže. Díky jisté věcnosti a syrovosti je Zolovo dílo prosto mravokárství a dodnes strhává čtenáře k zamyšlení.

POUŽITÉ ZDROJE

AdiCare: Léčba závislosti na alkoholu: Nové přístupy k alkoholismu, trendy a léky [online]. 2019, 18. 8. 2019 [cit. 2022-12-27]. Dostupné z: <https://adicare.cz/aktuality/lecba-zavislosti-na-alkoholu-nove-pristupy-k-alkoholismu-trendy-a-leky/>

BRETT, Vladimír. Doslov. In: ZOLA, Emil. *Nana*. Praha: Melantrich, 1985, s. 391-397.

DURDÍK, Josef. O naturalismu v básnictví. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1891, **21**(3). ISSN 1212-026X.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie – Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.

HENRI, Barbusse. *Zola*. Praha: Družstevní zpráva, 1933, 259 s.

JANÍKOVÁ, Jitka. *Patologie pro střední zdravotnické školy*. Praha: Grada Publishing, 2017. Sestra (Grada). ISBN 978-80-271-0375-1.

JAVŮREK, Petr. *Tajemné původy vína* [online]. 2020, 30. 4. 2020 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: <https://telegra.ph/Tajemn%C3%A9-p%C5%AFvody-v%C3%ADna-04-30>

KUDRNA, Jaroslav. *Dějiny Francie*. Praha: Svoboda, 1988, 727 s.

LIVANSKÝ, Karel. Doslov. In: ZOLA, Emil. *Germinal*. Praha: Odeon, 1970, s. 462.

LONDON, Jack. *Démon alkohol*. Nové Město: Labyrint, 2002, 216 s. ISBN 80-85935-30-9.

LONGEN, Emil Artur. *Jaroslav Hašek*. Praha: E. Beaufort, 1928, 267 s.

Feuilleton: Smrt Emila Zoly. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1902, **31**(2). ISSN 1212-0243.

MAUROIS, André. *Dějiny Francie*. Nakladatelství Lidové noviny, 1994, 495 s. ISBN 80-7106-098-4.

NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost: Současné poznatky a perspektivy léčby*. 2. vydání. Praha: Portál, 2018, 256 s. ISBN 978-80-262-1357-4.

Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice. 1898. Praha: Václav Vlček, 1898. ISSN 1212-026X.

POUPA, Otakar. *Claude Bernard*. Praha: Orbis, 1967, 200 s.

SHAPIRO, Harry. *Drogy: obrazový průvodce*. Praha: Svojtka & Co., 2005. 360 s. ISBN 80-7352-295-0.

SKALICKÁ, Andrea. *Panáky spouštějí agresivitu, červené víno nejvíc uklidňuje, tvrdí výzkum* [online]. Praha, 2017, 17. 12. 2017 [cit. 2023-03-23]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/zdravi/alkohol-pivo-vino-tvrdy-alkohol-zdravi-spolecnost_1712171130_gol

SOURNIA, Jean-Charles. *Dějiny pijáctví*. Praha: Garamond, 1999, 304 s.

ŠALDA, F. X. (František Xaver). *Duše a dílo: podobizny a medailony*. V Praze: Unie, 1913. s. 297. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:c54e2121-2710-11e5-bcc5-5ef3fc9bb22f>

ŠALDA, František Xaver. *Duše a dílo* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2013, 245 s. [cit. 2022-06-14]. Dostupné z: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/90/91/06/duse_a_dilo.pdf

ŠEDIVÝ, Václav a Helena VÁLKOVÁ. *Lidé, alkohol, drogy*. Praha: Naše vojsko, 1988, 158 s.

ŠRÁMEK, Jiří. *Dějiny francouzské literatury v kostce*. Olomouc: Votobia, 1997, 469 s. ISBN 80-7198-240-7.

THEER, Otakar. Feuilleton. *Lumír: časopis zábavný a poučný*. Praha: Servác B. Heller a Josef V. Sládek, 1902, **31**(2). ISSN 1212-0243.

VACEK, Jaroslav. Z historie: Teorie degenerace v psychopatologii. *Časopis lékařů českých*. 2006. Dostupné také z: <https://adoc.pub/z-historie-teorie-degenerace-v-psychoopatologii.html>

VLČEK, Václav. Hlídka časopisecká. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice* [online]. 1898, **28**(4.), 379 [cit. 2022-06-14]. ISSN 1212-026X. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:b74a0b40-c29b-11e4-ba2b-5ef3fc9bb22f?page=uuid:189f0a70-c2b6-11e4-837c-001018b5eb5c&fulltext=dreyfus%20zola>

VLČEK, Václav. Hlídka Časopisecká. *Osvěta: listy pro rozhled v umění, vědě a politice*. Praha: Václav Vlček, 1898(4). ISSN 1212-026X.

ZOLA, Émile. *Šťěstí Rougonů*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1959, 573 s.

ZOLA, Emile. *Zabiják*. 5. vydání. Praha: Odeon, 1969, 400 s. ISBN 01-004-69.

ZOLA, Emile. *Člověk bestie*. 6. vydání. Praha: Odeon, 1973, 337 s.

ZOLA, Emile. *Germinal*. 6. vydání. Praha: Odeon, 1970, 460 s.

ZOLA, Emile. *Nana*. 10. vydání. Praha: Melantrich, 1985, 406 s. ISBN 9788073901868.

ZOLA, Emile. *Zabiják*. 3. vydání. Praha: SNKLHU - Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, 432 s. ISBN 14156/55/SV2 - D 08562.